

Abd

De geschiedenis van slavernij en
slavenhandel in de islamitische wereld

JUSTIN MAROZZI

VIER SLAVEN EN DE GEBOORTE VAN DE ISLAM

En God heeft sommigen van jullie in weelde en eigendommen boven anderen bevoorrecht, maar zij die bevoorrecht zijn delen hun rijkdom niet met degenen die hun rechterhand bezit (hun slaven), zodat zij daarin gelijk kunnen worden. Verwerpen zij dan Gods genade?

Koran, 16:71¹

Laten we beginnen met het verhaal van Bilaal.²

We schrijven het Arabisch Schiereiland, een armzalige, stenige uithoek in de woestijn van de Hidjaz, ergens na 610.

De zon boven Mekka had zijn hoogste punt bereikt. De hitte was verzengend, het licht oogverblindend. De lucht lag als een smoorhete deken over de tussen twee steile bergen ingeklemde woestijnvallei. Er bewoog niets buiten de vliegen, die gek werden in deze verstikkende bakoven. Geen bomen, geen rivier: er was niets wat de desolaatheid verzachtte. Het was een landschap zonder regen en zonder mededogen, een uitstekend oefenterrein voor vervolging en marteling.

Bilaal ibn Rabah, een Ethiopische slaaf en kind van slaafgemaakte ouders, lag aan staken vastgebonden op de grond. Hij onderging dit wrede lot omdat hij zich het hoofd op hol had laten brengen door Mohammed, een omhooggevallen, zelfbenoemde profeet. Bilaal had in het openbaar het eeuwenoude veelgodendom afgezworen en was een van Mohammeds eerste volgelingen geworden, en daarmee een van de eerste moslims: 'zij die zich aan God hebben onderworpen' (*islam* betekent onderwerping).*

* Het is onmogelijk vast te stellen in welke volgorde de eerste bekeringen tot de islam precies zijn verlopen, want de bronnen verschillen daarover van mening,

Mohammed, de oproerige prediker, verstoorde de openbare orde. Hij had jonge mannen en vrouwen allerlei gevaarlijke onzin in het hoofd geplant: dat iedereen, rijk of arm en ongeacht gezindte, kleur of klasse, gelijk was in de ogen van God. Uit dit revolutionaire idee dreigde een beweging te zullen groeien. Er ontstond verdeeldheid, waardoor burens en families tegenover elkaar kwamen te staan. Dat kon zo niet langer: er moest streng worden gestraft om erger te voorkomen. De maatregelen tegen de rijke bekeerlingen waren nog beperkt tot openbare belediging, bedrijfsboycots en het dreigement dat het daar niet bij zou blijven. Maar de armste Mekkanen, bij wie Mohammeds prediking met name was aangeslagen, werden mishandeld, zonder eten of drinken gevangengezet, gemarteld en de woestijn in gedreven.

Daar lag Bilaal dus op de grond, in de brandende zon, met zijn gestrekte armen en benen vastgebonden aan staken. Dat moest op zich al genoeg zijn om hem binnen niet al te lange tijd te doen sterven. Maar zijn kwelgeesten hadden nog andere gruwelen voor hem in petto.

Bilaals eigenaar was een stamhoofd van de Quraish, een Mekkaanse stam die in hoog aanzien stond en waarvan ook Mohammed lid was. Deze Umayya ibn Khalaf, een hooghartige, weldoorvoede man, wierp een minachtende blik op de halfnaakte slaaf op de grond, haalde zijn lange leren zweep tevoorschijn en begon hem te geselen. Steeds opnieuw liet hij de zweep neerdalen, tot een vlechtwerk van striemen Bilaals gezicht en borst tekende. 'Zweer de islam af,' schreeuwde hij, 'of ik vermoord je!'

'Ahad! Ahad!' gilde Bilaal met van pijn dichtgeknepen ogen: 'Eén! Eén!' Wat hij bedoelde, en wat Mohammed zijn groeiende schare volgelingen had geleerd, was dat er één God was, niet de vele afgoden die de Mekkanen vereerden.

Uit woede zo getart te worden liet Umayya een groot, heet rotsblok op de voor hem uitgestrekte slaaf rollen om hem zo te dwingen zijn nieuwe geloof op te geven. 'Zeg dat jouw goden Al-Lat, Al-Uzza en Manat zijn!' beval hij. Bilaal kreeg nauwelijks adem, het enorme gewicht beknelde zijn longen. Maar de halfgesmoorde kreten 'Ahad! Ahad!' bleven komen. Hij leefde nog, maar zijn einde naderde.

Aboe Bakr, een succesvolle koopman en naaste Metgezel van Mohammed, hoorde van de foltering en haastte zich erheen. Toen hij zag wat er

met name langs de sektarische scheidslijnen tussen soennisme en sjiïsme. Maar de identiteit van de eerste moslims na Mohammed, onder wie Ali, Aboe Bakr, Bilaal, Zaid en Mohammeds echtgenote Khadija, is goed geattesteerd.

aan de hand was, wist hij dat hij maar één ding kon doen. Hij appelleerde aan een van Umayya's slechtste eigenschappen en deed een aanbod dat de hebberige Mekkaan niet kon weigeren: 400 dirham voor Bilaal. Vanuit Umayya gezien was dat een enorm bedrag voor een nutteloze, recalcitrante slaaf. En als hij hem doodde, kreeg hij niets. De koop werd ter plekke gesloten, en even snel als onverwacht kreeg Bilaals leven een nieuwe wending: Aboe Bakr liet de halfdode Bilaal vrij.

Hoewel Bilaal dat toen onmogelijk kon weten, zou de vrijheid hem meer brengen dan hij ooit had kunnen dromen. Hij zou grote daden verrichten en eeuwige roem vergaren in de annalen van de islam. In de tweeëntwintig jaar na zijn vrijmaking zou hij geen moment van Mohammeds zijde wijken, en elke gebeurtenis in het leven van de Profeet, vrolijk of treurig, van strijd of van gebed, was ook een belangrijk moment in het leven van Bilaal. Hij stond Mohammed altijd bij en was een van zijn favoriete *sahaba*, de geëerde Metgezellen van de Profeet. Hij maakte hem 's ochtends wakker met een ontbijt van dadels en kamelenmelk, zadelde zijn paarden en dromedarissen en trok ten strijde tegen de vijanden van de moslims, schouder aan schouder met de man die de wereld voorgoed zou veranderen. Bilaals naam wordt al veertienhonderd jaar geëerd.

In de zomer van 622 kreeg de Profeet lucht van een tegen hem gericht moordcomplot, en kort daarna reed een kleine troep moslims stiltes Mekka uit, op de vlucht om het vege lijf te redden. Bilaal ging met Mohammed, Aboe Bakr en tweehonderd van de trouwste volgelingen van de Profeet mee op wat de *hidjra* ('migratie') wordt genoemd, een 320 kilometer lange tocht door de woestijn naar Jathrib. De datum werd van zo groot belang geacht dat die het begin van de nieuwe islamitische tijdrekening zou vormen. Vanaf dat moment vangt de islamitische geschiedenis aan met de gewaagde *hidjra* naar Medina, zoals de christelijke jaartelling begint met de geboorte van Christus. Met andere woorden: in de voetstappen van deze voormalige slaaf en zijn metgezellen begint een nieuwe tijd. Jathrib, de bestemming van de *Muhajirun* (migranten uit Mekka), zou bekend worden als Medinat al Nabi, de stad van de Profeet, en mettertijd eenvoudigweg als Medina. Ze hadden geschiedenis geschreven.

Het waren de begindagen van de islam, en ook voor Bilaal was het nog maar net begonnen. In 624 streed hij aan Mohammeds zijde in de Slag bij Badr, in het eerste islamitische leger ooit. Het behaalde natuurlijk de overwinning – het vocht immers in naam van Allah en met Zijn zegen – op een groter contingent Mekkanen, een voorafschaduw van de nog veel grotere triomfen die zouden volgen. Na de slag genoot Bilaal het langver-

wachte genoeg tegenover zijn oude kwelgeest Umayya te staan. De man kromp doodsbang ineem. 'Ahad! Ahad!' donderde Bilaal, en hij doorstak hem met zijn zwaard.

Maar daarmee is het verhaal nog niet afgelopen. Bilaal zou zich vaker onderscheiden op het slagveld. Hij vocht aan de zijde van de Profeet in de Slag bij Uhud in 625 (onbeslist) en in 627 bij Al-Khandaq (de Gracht) rond Medina, een overwinning die het moreel sterkte en waardoor zijn reputatie als strijder voor de islam nog meer glans kreeg.

Buiten het slagveld wachtte hem een nog grotere eer. Mohammed benoemde hem tot de eerste *muezzin* (gebedsoproeper) van de islam: wanneer de Profeet zijn volgelingen vijf keer per dag opriep tot de gebeden van het nieuwe geloof, voerden alle wegen naar de voormalige slaaf, wiens diepe stem en eerbiedige woorden de hemel vervulden. Bilaal was nu de stem van de islam.

Allahu Akbar! Allahu Akbar! Allahu Akbar! Allahu Akbar!
Ashhadu an la ilaha illa Allah. Ashhadu an la ilaha illa Allah.
Ashhadu anna Muhammadan Rasul Allah. Ashhadu anna Muhammadan
Rasul Allah.
Hayya aalas salah. Hayya aalas salah.
Hayya aalal falah. Hayya aalal falah.
Allahu Akbar! Allahu Akbar!
*La ilaha illa Allah.**

Dit is de azan, de islamitische oproep tot het gebed. Deze woorden, die Bilaal als eerste sprak, zouden klinken boven de hoofden van de honderden, duizenden, miljoenen en mettertijd – het is bijna niet te bevatten – zelfs miljarden leden van de wereldwijde moslimgemeenschap.

Na zijn vrijlating had Bilaal steeds vooraan gestaan bij de ontwikkeling van de vroege islam. Sterker nog, hij speelde er een hoofdrol in.

* 'God is de Grootste! God is de Grootste! God is de Grootste! God is de Grootste!
 Ik getuig dat er geen godheid is dan God.
 Ik getuig dat er geen godheid is dan God.
 Ik getuig dat Mohammed Gods boodschapper is.
 Ik getuig dat Mohammed Gods boodschapper is.
 Haast u naar het gebed. Haast u naar het gebed.
 Haast u naar het welslagen. Haast u naar het welslagen.
 God is de Grootste! God is de Grootste!
 Er is geen godheid dan God.'

In 630 trok hij opnieuw zij aan zij met Mohammed ten strijde toen die met een leger van tienduizend moslims optrok tegen Mekka. Het was een beslissend moment in de islamitische geschiedenis. Na jaren van bloedige, wanhopige strijd triomfeerde de Profeet: Mekka werd ondanks alle tegenslagen met minimale verliezen ingenomen. De eerste verovering door de moslims was daarmee een feit: Mohammed en zijn volgelingen hadden nu een hoofdstad van groot spiritueel belang, waarvan de naam door de millennia zou weerklinken.

Mohammed leidde zijn strijders rechtstreeks naar de Kaäba, het door Abraham en Ismaël gebouwde Huis van God, de heilige kubus van zwart graniet waar Mekkaanse gelovigen al sinds mensenheugenis omheen trokken. Nadat hij er op zijn dromedaris zeven keer omheen was gereden, ging hij naar binnen, sloeg alle afgodsbeelden stuk (twee, van Jezus en Maria, uitgezonderd), alsook de 360 met lood versterkte godenbeeldjes. Toen vroeg hij Bilaal de azan uit te spreken.

Het sacrale belang van dit moment valt nauwelijks te overschatten. Bilaal greep de *kiswa*, het zwarte kleed waardoor de Kaäba aan het oog wordt onttrokken, en hees zich langs de zijkant omhoog, steeds hoger en hoger. Uiteindelijk bereikte hij de top en rolde uitgeput op het dak van het Huis van God, in de wetenschap dat de ogen van alle moslims op hem waren gericht. Er waren – zoals te verwachten viel – nare opmerkingen gemaakt over zijn huidskleur en vervelende vragen gesteld, zoals waarom Mohammed de eer zou gunnen aan een onbelangrijke Afrikaanse slaaf en niet aan een edelman van de Quraish. Hij ging boven op de grote Kaäba staan, her vond zijn evenwicht, ademde diep in en sprak de azan uit met een heldere, ver dragende stem die in de hele stad te horen was. Het was het mooiste moment van Bilaals leven. Hij had zich met zijn stem een plaats in de geschiedenis verworven.

De verovering van Mekka was de symbolische opmaat naar een periode van ongekend succes. En het ging razendsnel: in 120 jaar tijd breidden de moslims hun gebied uit naar het Midden-Oosten, Azië, Noord-Afrika en Europa. Sommigen van de mannen die in Mekka aanwezig waren, dan wel hun zonen, kleinzonen en achterkleinzonen, zouden naar de verste horizons draven om de glorie van de islam te verbreiden. In slechts enkele generaties zetten ze de wereld op zijn kop.

Maar dat alles lag nog in de toekomst. In 632, maar twee jaar na de val van Mekka, stierf de Profeet aan een onbekende ziekte. Bilaal, zijn trouwste Metgezel, was ontroostbaar. Vanaf het moment dat Aboe Bakr hem had vrijgekocht en naar Mohammed had gestuurd om hem bij te staan,

was de Profeet zijn steun en toeverlaat geweest. Nu Mohammed er niet meer was, wilde Bilaal geen gebedsoproeper meer zijn. Na de dood van Mohammed werd Aboe Bakr (r. 632-634) de eerste kalief, de hoogste leider van de islamitische wereld. Hij riep op tot een heilige oorlog, en ook Bilaal zocht troost in de jihad. Met Aboe Bakrs toestemming verliet hij de Hidjaz, reed naar het noorden, naar Syrië, en sloot zich aan bij het moslimleger dat de ene overwinning na de andere behaalde.

Voor eierzuchtige jihadisten waren de jaren dertig van de zevende eeuw een goede tijd. Sommigen van de bekendste joodse en christelijke steden uit de oudheid werden in dat decennium door Bilaal en zijn medemoslimstrijders veroverd. Damascus, waar zes eeuwen eerder de blinde farizeeër Saulus op wonderbaarlijke wijze zijn gezichtsvermogen had teruggekregen en onder de naam Paulus christen was geworden, viel in 634. In datzelfde jaar viel de fabelachtig rijke stapelplaats Bosra, die onder keizer Trajanus de hoofdstad van de Romeinse provincie Arabia was geweest. In 636 verpletterde een islamitisch leger onder leiding van de Quraish-veldheer Khalid ibn Walid de Byzantijnen in de Slag bij de Jarmuk, ten oosten van het Meer van Tiberias, en bracht duizend jaar christelijke heerschappij over Syrië tot een catastrofaal einde. Keizer Heraclius, die nog maar kort tevoren het Perzische Sassanidenrijk had overwonnen, sloeg op de vlucht. De Byzantijnen trokken zich in wanorde terug, waardoor de moslims ook andere gebieden konden innemen. De volgende stad die in 637 ten onder ging, was de fabelachtig rijke opslagplaats Bostra, ooit de hoofdstad van de provincia Arabia van de Romeinse keizer Trajanus. Daarna volgde de apocalyps. Sophronius had maanden vertwijfeld zelfonderzoek gedaan, vol afschuw bij de gedachte Jeruzalem over te moeten geven aan 'de zwadder van de goddeloze Saracenen'. Toch overhandigde de witbebaarde patriarch de sleutels van 'Zion, stralend Zion van het Heelal', aan de nieuwe kalief Omar, gezeten op een witte dromedaris. Toen het derde decennium van de zevende eeuw ten einde liep, was een heel alfabet aan antieke steden, van Antiochië en Amman tot Gaza, Homs en Hama, gewicht voor het islamitische geweld.

Geen enkel verhaal schrijft zichzelf. Uit Bilaals mond waren de vele duizenden azans gestroomd waarmee hij de gelovigen had opgeroepen tot gebed: bij zonsopkomst en zonsondergang, in Mekka en Medina, in de door sterren beschenen kampen in de woestijn en op de met lijken bezaaide slagvelden. En met die vele azans, de vele jaren aan de zijde van de Profeet en zijn heldenmoed op het slagveld, schreef Bilaal mee aan de eerste hoofdstukken van de geschiedenis van de islam. Zonder het zelf ooit te

hebben beseft, had hij het nageslacht ook een van de oudste verhandelingen over de slavernij in de islamitische wereld nagelaten.

Ergens rond 640 (van een leven dat meer dan dertienhonderd jaar geleden is geleefd, zijn de details vaak niet precies bekend) overleed Bilaal in Damascus, in zijn zestigste levensjaar. Een passender plaats was nauwelijks denkbaar. Volgens Ibn Jubayr, de twaalfde-eeuwse dichter en reisschrijver uit Al-Andalus, was Damascus een aards paradijs. En had de Profeet zelf niet, jaren eerder, in een van zijn gedenkwaardigste Hadith ('uitspraken') tegen Bilaal gezegd: 'Ik hoorde jouw voetstappen voor me in het Paradijs'?²³

Bilaal, die was geboren als een nederige slaaf, die werd gemarteld en bijna gedood omdat hij weigerde de islam af te zweren, verwierf later grote roem in de strijd en als stem van de islam. Bij zijn dood stond hij bekend als een van de edelmoedigste en aanzienlijkste moslims uit de geschiedenis.

Een van Bilaals medestrijders in de Slag bij de Gracht in 627 was Zaid ibn Haritha.⁴ Zaid was lid van de Kalb, een stam uit de Nadjd-woestijn in Centraal-Arabië, en dus geen Afrikaan. Maar net als Bilaal was hij een slaaf. Mohammed ibn Jarir al-Tabari, de negende-eeuwse vader van de Arabische geschiedschrijving, schrijft dat toen Zaid als jongeman in voorislamitische tijden met zijn moeder op reis was, hij door overvallers te paard van de rivaliserende Banu al-Qayn-stam uit zijn tent werd gesleurd, naar de markt van Ukkaz werd gebracht en te koop werd aangeboden. Hij zag er goed uit en werd (eveneens net als Bilaal), gekocht: een neef van Khadija bint Choe-wailid, een rijke koopvrouw, kocht hem namens haar voor het aanzienlijke bedrag van 400 dirham. Toen de Profeet later met Khadija trouwde, gaf ze hem Zaid als huwelijkscadeau. Hoewel Zaid maar tien jaar jonger was dan hij, adopteerde Mohammed hem. Hij werd daardoor een vrij man.

Zaids familie was echter een kind verloren. Vooral de onzekerheid was verschrikkelijk. De jaren gingen voorbij, en het verdriet was als een wond die maar niet wilde helen. Maar op een dag liep Zaid in Mekka een paar stamgenoten tegen het lijf. Hij vroeg hun een bericht voor zijn familieleden mee terug te nemen naar de stam om ze gerust te stellen.

Breng een bericht voor me over naar mijn familie, want ik ben ver weg,
Ik verblijf dicht bij het Huis* en de bedevaartplaatsen.
Laat jullie diepe verdriet en droefenis varen,

* Het Huis van God, dat wil zeggen: de Kaäba.

en stuur niet al jullie rijdieren de hele aarde over.
Ik woon bij de beste familie, God zij gezegend;
van vader op zoon zijn zij de nobelste van de nazaten van Ma'ad.

Na dit welkome nieuws haastten zijn vader en zijn oom zich naar Mekka in de hoop de jongeman vrij te kunnen kopen. Vader en zoon waren dolblij elkaar weer te zien en vielen elkaar in de armen. Mohammed zei tegen de bezoekers dat het Zaid vrij stond om ofwel naar zijn oorspronkelijke familie terug te keren – ze hoefden geen losgeld te betalen – of bij zijn nieuwe familie in Mekka te blijven, als hij dat liever wilde. De vreugde over de langverhoopte hereniging sloeg om in verdriet toen Zaid verklaarde dat hij liever bij Mohammed bleef.

‘Wee jij, Zaid, geef je de voorkeur aan slavernij boven vrijheid, boven je vader, diens broer en je hele familie?’

Zaid was echter vastbesloten: ‘Ja, want ik zie iets in deze man, en ik ben er niet de man naar om ooit iemand boven hem te verkiezen.’⁵

Daarmee was de kous af. Om de pijn te verzachten zei Mohammed dat hij Zaid officieel als zoon en volwaardig erfgenaam zou aannemen.

Het blijft een omstreden kwestie, maar volgens sommigen was Zaid de eerste mannelijke bekeerling tot de islam. Wat wel zeker is, is dat hij tot de eerste en meest naaste Metgezellen van de Profeet behoorde. Net als Bilaal speelde hij een hoofdrol in de *hidjra* van 622 door Mohammed en de andere migranten eerst naar Medina te vergezellen, en vervolgens door zijn leven voor Mohammed te wagen door terug te keren naar Mekka om diens derde vrouw Aïsja en zijn dochters op te halen.

Zaid was Mohammed volledig toegewijd, en net als bij Bilaal was zijn leven verweven met dat van de Gezant van God. Geen wonder dus dat de Profeet hem Zaid al-Habib noemde, zijn ‘geliefde Zaid’. Mohammed gaf tegelijkertijd uiting aan zijn genegenheid voor de jongeman én aan zijn afwijzing van het stigma dat in heidense tijden kleefde aan trouwen met vrijgelaten slaven – alsook, als we de berichten over Zaid's donkere huidskleur mogen geloven, van het aloude Arabische raciale superioriteitsgevoel – door zijn nicht Zainab aan Zaid uit te huwelijken. Zaid raakte er echter van overtuigd dat Mohammed zelf van haar hield en scheidde snel weer van haar, zodat Mohammed met haar kon trouwen. Dat was hoogst omstreden. Het vooruitzicht dat de Profeet de ex-vrouw van zijn aangenomen zoon zou trouwen deed zijn reputatie geen goed en was koren op de molen van zijn vijanden. Precies op tijd dienden zich echter een paar welkome goddelijke openbaringen aan, die onmiddellijk in de Koran werden opge-

nomen: 'Mohammed is de vader van geen enkele man uit jullie midden, maar hij is Gods Gezant en het zegel van de profeten. En God is alwetend' (33:40); 'Noemt hen naar hun vaders; dat is rechtmatiger bij God' (33:5). Vanaf dat moment was Zaid ibn Mohammed niet langer de wettige zoon en erfgenaam van Mohammed. Hij nam weer zijn oorspronkelijke naam aan: Zaid ibn Haritha.

De affaire deed zoveel stof opwaaien onder de conservatieve Mekkanen dat Zaid zelfs in de Koran genoemd wordt. In dit heilige boek staan weinig persoons- of plaatsnamen; Zaid valt als enige Metgezel die eer te beurt. En in werkelijkheid gaat het ook niet om Zaid, maar om Gods zegen op Mohammeds huwelijk met de ex-vrouw van zijn aangenomen zoon. Maar het was een grote eer, dat kon niemand ontkennen.*

Toch waren dit allemaal huiselijke zaken, niet de avonturen van een strijder voor de heilige zaak. Zaid had grootsere doelen voor ogen. Als rechtgeaard lid van een Arabische stam zat de strijd hem in het bloed. Zijn koers lag vast, net als die van Bilaal in de jaren na de dood van de Profeet. Hij zou proberen roem te verwerven in de heilige oorlog.

Vanaf 624 was deze voormalige slaaf vrijwel steeds op het slagveld te vinden. In dat jaar leidde hij bij Al-Qarada een overval op een Mekkaanse handelskaravaan die naar het noorden trok, richting Syrië. Hij maakte 100.000 zilveren dirham buit, een enorm bedrag, dat onder de krijgers werd verdeeld. Een vijfde deel ging naar de Profeet – dat werd al snel traditie – die het verdeelde onder de armen. Zaid zou daarna nog zes militaire expedities leiden. De besten onder de vroege moslims, voormalige slaven of niet, namen allemaal deel aan de Slag bij Uhud en de Slag bij de Gracht, en dat gold dus ook voor Zaid. Maar tegen het einde van de zomer van 629 sloeg het noodlot toe. In de Slag bij Mutha tegen de Byzantijnen, ten oosten van de Jordaan, raakte hij tijdens een fel man-tegen-mangevecht dodelijk gewond door een harde stoot van een speer. Aan de zijde van zijn medeaanvoerders blies hij de laatste adem uit.

Zaid stierf twee jaar voor zijn vijftigste verjaardag, het voortijdige einde van een bewogen leven waarin hij van vrije Arabier tot nederige slaaf, in de strijd geharde jihadist, geliefde Metgezel van de Profeet en martelaar voor het geloof werd.

* 'Toen Zaid de omgang met haar had beëindigd, hebben Wij haar tot jouw echtgenote gemaakt, opdat er voor de gelovigen geen belemmering zou zijn met betrekking tot de echtgenotes van hun aangenomen zonen als dezen de omgang met haar beëindigd hebben. Gods beschikking wordt uitgevoerd.' Koran, 33:37.

De leiders van de groeiende moslimgemeenschap kwamen hem de laatste eer bewijzen. Aïsja, de derde en jongste vrouw van de Profeet, *Oemm al-Muminin*, Moeder van alle Gelovigen, sprak een opzweepende grafrede uit, waarin ze hulde bracht aan zijn militaire leiderschap, moed en bekwaamheid: 'De Gezant van God heeft Zaid ibn Haritha nooit met een leger meegestuurd zonder hem de leiding te geven, zelfs als hijzelf bleef na hem te hebben benoemd.'⁶

De Profeet was diepbedroefd toen hij hoorde dat zijn Metgezel de martelaarsdood was gestorven. Hij haastte zich naar diens familie om die te condoleren. Omringd door Zaid's snikkende verwanten was Mohammed tot tranen geroerd. Op de vraag waarom hij huilde, antwoordde hij simpelweg: 'Dit is de hunkering van de minnaar naar zijn beminde.'⁷

In de verhalen over deze slaven die krijgers werden, keert de Slag bij de Gracht (een loopgraaf aan de rand van Medina) van 627 steeds terug, een historisch treffen waarin de grootste en beroemdste volgelingen van de Profeet meestreden. Behalve Bilaal en Zaid nam er bijvoorbeeld nog een andere legendarische figuur aan deel: Salman al-Farisi, Salman de Pers.⁸ Over diens jonge jaren is niets bekend, maar volgens één autoriteit werd hij 'een halflegendarische figuur uit de begintijd van de islam', 'de nationale held van het islamitische Perzië' en een schoolvoorbeeld van de overgang van Perzië tot de islam.⁹ Ook Salman verrees in de zestig jaar van zijn leven als een feniks uit armoede en slavernij, en steeg tot de top van de vroegislamitische maatschappij en klasse van geleerden.

De achtste-eeuwse Mohammed-biograaf Ibn Ishaq schrijft in zijn levensbeschrijving van Salman dat die de zoon was van de man die de meeste grond bezat in het Perzische dorp Jay, in de buurt van Isfahan. 'Ik was hem dierbaarder dan de hele wereld,' herinnerde Salman zich over zijn vader. 'Zijn liefde voor mij ging zo ver, dat hij me in huis opsloot alsof ik een slavinnetje was.' Hij groeide op in het zoroastrische geloof en studeerde jarenlang om priester te kunnen worden in een vuurtempel. Hij liep op een dag langs een kerk, hoorde de gebeden en keek naar binnen. Wat hij zag beviel hem: de christelijke liturgie trok hem aan. Toen hij dit tegen zijn vader zei, was die geschokt, en hij kreeg te horen dat er niets goeds was aan dat geloof. Maar Salman geloofde hem niet. 'Nee, het is beter dan het onze.' Om deze impertinentie werd hij geboeid en thuis opgesloten.¹⁰

Het lukte hem te ontsnappen, en met een karavaan van christelijke kooplieden reisde hij naar Syrië. Hij sloot zich eerst aan bij een bisschop en toen bij een aantal kluizenaars, heiligen en monniken, met wie hij de

‘Een gedurfde, briljante en actuele geschiedenis die een van de meest verwaarloosde en ongemakkelijke onderwerpen uit de wereldgeschiedenis aan de orde stelt. [...] Een ongekend belangrijk boek.’ – Peter Frankopan

Slavernij in de islamitische wereld kent een lange, complexe en omstreden geschiedenis. Vanaf de zevende eeuw, wanneer de Profeet Mohammed een aantal slaven verheft tot Metgezel, tot de nog steeds bestaande slavernij in Mali en Mauritanië; gedurende deze vijftien eeuwen heeft slavernij en slavenhandel in uiteenlopende vormen bestaan binnen islamitische samenlevingen. Afrika moest het grootste deel van de vraag naar slavenarbeid opvangen, miljoenen mensen werden te voet door de Sahara naar gevangenschap gevoerd, maar ook Europeanen, moslims, christenen en joden werden tot slaaf gemaakt. En anders dan bij de trans-Atlantische slavenhandel – waarbij de meeste slaven op een Amerikaanse plantage terechtkwamen – vervulden slaven in de islamitische wereld verschillende rollen: ze waren concubines, slaafsoldaten, piraten, paleiswachters en soms zelfs militair bevelhebbers.

Justin Marozzi onthult het menselijke drama van degenen die verstrikt raakten in deze schrijnende maar vaak over het hoofd geziene geschiedenis, en geeft hen een stem. Marozzi geeft een historische analyse en hedendaagse reportage en raakt daarmee grote thema's als religie, macht, ethiek en de grenzen van traditie.

Justin Marozzi studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Cambridge en volgde daarna een master International Relations in de Verenigde Staten. Hij woont en werkt al bijna heel zijn leven in de Arabische wereld, onder andere als (oorlogs)correspondent en als communicatieadviseur. Eerder verscheen bij Omniboek zijn boek *De Arabische veroveringen*.

Vertaald door Brenda Mudde en Maarten van der Werf

Uitgeverij Omniboek

NUR 680

www.omniboek.nl

9 789401 921121